

Státní okresní archiv Cheb

Cech ševců Aš

1612–1857

Inventář

EL NAD č.: 1536

AP č.: 1567

PhDr. Jana Kolouchová

Cheb 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení pomůcky	7
Seznam použitých pramenů a literatury	8

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
---------------------------------------	---

Inventární seznam	10
--------------------------	-----------

I. Vývoj původce archiválií

S rozvojem řemeslné výroby ve městech jsou spjaty i počátky bratrstev a cechů.¹ Nejenže měly působnost z hlediska spolčování, ale také sehrály svou úlohu v otázce sociální, a náboženské. Charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikaly první cechovní organizace, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.² Ke slučování se městských řemeslníků v rámci jednoho nebo více výrobních oborů docházelo pod heslem „Amor et paritas.“³

Cechovní organizace měly svoji pevně stanovenou hierarchii. V jejich čelech stáli cechmistři spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Jejich volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistr měl výkonnou a soudní moc a v první řadě dbal na dodržování statutárních stanov.⁴ Statuta neboli artikule určovala pravidla fungování cechu, obsahovala normy pro provoz a zachování kvality výrobků, pro přijímání členů, vzdělávání řemeslnických učňů a reflektovala i zásady dobrých mravů. Obvykle byla uložena v pokladnici spolu s privilegii, pečetidly a ostatními písemnostmi, ale také s cechovním majetkem.⁵

Cechy dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin, kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy tovaryšů, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly nekalou soutěž a kontrolovaly přijímání nových mistrů. Starobylé zvyklosti a vnitřní uspořádání přísně dodržovaly.⁶

Důležitou osobou pro zřízení a chod cechu byl tzv. „obman.“⁷ Zatímco například v Chebu a jiných městech docházelo ke komunikaci mezi cechy a městskou radou, situace v ašské oblasti byla poněkud jiná. Odlišnost byla dána držbou panství. Cechy zde byly podřízeny přímo vrchnosti v podobě významného rodu Zedtwitzů. Jejich držba územně

¹ Bratrstvo je chápáno ve smyslu dobrovolné organizace řemeslníků, zakládané původně z náboženských důvodů, cechem se rozumí řemeslnická korporace, jejíž členové museli být všichni příslušníky řemesla. Blíže SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010, s. 57.

² SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916, s. 5.

³ Tj. Láska a rovnost.

⁴ PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – polovina 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010, s. 5.

⁵ SCHULZ, K. *Handwerk*. s. 57–60.

⁶ Srov. SIEGL, K. *Alt-Egerer Zunftleben*. s. 13–15.

⁷ „Obman“ je doložen i na území Chebska, kde v době jagellonské byl z řad tzv. vnitřní rady volen radní, který reguloval veškerou produkci v rámci svěřeného oboru. Pobíral část příjmů cechovního mistra formou pravidelného platu. Podléhali mu tzv. „přísežní mistři“ (Geschworene Meister), jejichž počet kolísal od dvou do čtyř a byli pravidelně každý rok obměňováni. Blíže HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009, s. 113.

spadala do hranic ašského výběžku, který současně tvořil i geografický rámec působnosti cechovní soustavy. Centrem řemeslné výroby byla sice Aš, ale ta pod sebou sdružovala i další místa, jako jsou např. Hranice, Podhradí, Krásná, atd.⁸

Vznik cechu ševců v ašské oblasti není v pramenech doložen, ale vzhledem k charakteru jeho produktů lze předpokládat, že rozvoj řemesla nastal záhy po založení panství. Za dobu největšího rozkvětu cechů bývá označováno období 15. století, ale na svá první statuta si cech ašských ševců musel počkat až do roku 1591.⁹ V té době došlo ke spojení s cechem krejčích, a tím se vytvořila silná korporace. Nicméně znění cechovních artikulí se nedochovalo.

Spisový materiál dokládá jmenné seznamy mistrů z roku 1684. Jmenováni jsou např. Martin Ritter, Nicol Ludwig, Nicol Pross, Georg Heinrich Summa, Johannes Müller, Erhardt Schleitzer, Nicol Küntzel, Heinrich Pross a Johannes Summa. Počátek 18. století ukazuje rozrůstající tendenci. Již je zaznamenáno 41 členů – např. Johann Christian Erdman Müller, Peter Müller, Andreas Künzel, Martin Putz, Johann Ulrich Jäger, Johann Paul Schiller a Johann Christoph Werner.

Stejně jako u ostatních řemesel bránilo dalšímu vývoji cechu ševců jeho konzervativní uspořádání. Již od 17. století docházelo k postupnému úpadku celé cechovní soustavy a ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, což se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za vlády Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, kterým mj. byli pověřeni dozorem nad cechy cechovní inspektoři. Dne 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpisy především v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, jejich mzdové podmínky a získání mistrovského práva.¹⁰

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnosti i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby.“ Tím vznikla kategorie svobodných živností, která nevyžadovala cechovní organizaci.¹¹

⁸ ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes* IV. Asch : Selbstverlag, 1940, s. 677.

⁹ Více TÝŽ, *Beiträge* III, Aš : Bezirkslehrervereins Asch, 1937, s. 357.

¹⁰ Více PÁTROVÁ, K. *Řemeslnické cechy*, s. 10.

¹¹ TAMTÉŽ, s. 11.

Rozsudek zániku výše nastíněné cechovní soustavy učinil František Josef I. svým císařským patentem č. 227, jímž dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Cechy byly zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na jejich činnost a tradice.¹²

Kdy přesně cech ševců v Aši ukončil svou činnost, není možné s jistotou určit. Působil ještě 15. srpna 1857, kdy měl být podle dopisu krajskému úřadu tovaryš cechu Johann Eberl ukončit své učení. Lze však předpokládat, že svou činnost cech ukončil koncem dubna 1860. Nově vzniklé Společenstvo ševců a krejčích v Aši přímo navázalo na činnost cechů. Jeho statuta jsou datována 2. červnem 1861.¹³

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Dle záznamů v přírůstkové knize byly dne 29. června 1960 předány do archivu dokumenty MNV Aš. Jednalo se o 241 balíků z let 1945–1955 bez bližšího označení obsahu spisů a byly zaevidovány pod č. př. 114. O nakládání s dokumenty u původce či jejich uložení před převzetím do archivu se nedochovaly žádné písemné informace.

Obě úřední knihy vzniklé z činnosti cechu ševců v Aši mají zachovalou předchozí signaturu. Ta však nevznikla u původce fondu, nýbrž v pozdější době. V prvním případě se jedná o 348 H a ve druhém 157 a 340 H. Ztráty, zničení nebo poškození dokumentů před převzetím do archivu však nejsou doložené, nicméně jsou zřejmé.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Cech ševců Aš je torzovitého charakteru a obsahuje archiválie z let 1612–1857.

Po převzetí dokumentů MNV Aš do archivu došlo k vytrídění cizích původců, a tak byl vyřazen i archivní fond Cechy Aš (EL NAD 243). Při zpracování archivního fondu

¹² PÁTROVÁ, K. *Řemeslnické cechy*, s. 11.

¹³ SOKA Cheb, *Společenstvo obuvníků a krejčích*, EL NAD 745, kart. 1, fasc. 1.

Cechy Aš roku 2011 bylo rozhodnuto o novém přerozdělení podle původců na jednotlivé cechy či sdružení cechů. Písemnosti vzniklé z činnosti cechu ševců byly převedeny do nově vzniklého fondu Cech ševců Aš (EL NAD 1536), Úřední záznam č. 126/2011 ze dne 24. listopadu 2011, č. j. SOAP/020-0698/2011. Jednalo se o dvě úřední knihy (0,07 bm) a jeden balík (0,01 bm).

K archivnímu fondu cechu ševců nebyl v minulosti vytvořen inventární soupis. Údaje bylo však možné zjistit z inventáře fondu Cechy Aš (EL NAD 243) pořízeného již roku 1964 Fr. Veselým, L. Hudlickou a J. Slavíkem. Jmenovaný soupis byl ale plný chyb a nepřesností. Kniha zápisů (inv. č. 2) by měla začínat rokem 1655 místo 1656. Spisový materiál byl obecně nazván jako korespondence cechu a jmenné seznamy mistrů (inv. č. 3) byly uloženy společně s dalšími cechy pod inv. č. 69. Z výše uvedených důvodů bylo tedy roku 2011 přistoupeno k novému zpracování.

V archivním fondu Cech ševců Aš byly archiválie rozdělené na úřední knihy a spisy. Jednotlivé věcné skupiny byly uspořádány chronologicky, pouze osobní doklady členů cechu (inv. č. 4) jsou řazeny abecedně. Úřední knihy se zachovaly dvě. Obě se zaměřují na osoby spojené s cechovní výrobou. Největší díl zaujímají zápisy o přijímaných učních a tovaryších a nově jmenovaných mistrech s odkazem na vykonání mistrovského díla (inv. č. 1 a 2).

Spisový materiál reflektuje také osoby spojené s cechovní výrobou, v tomto případě mistry a jejich ženy (inv. č. 3). Také se zde nachází zápisy o ustanovení a hospodaření zdravotní pojišťovny (inv. č. 7) a doklady příjmů a výdajů cechu z let 1846–1847 (inv. č. 8).

Při zpracování nebyly vyřazeny žádné jednotliviny nearchivní povahy ani archiválie z důvodu přehodnocení významu. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,08 bm a tvoří jej pět inventárních čísel.

Po jazykové stránce je archivní fond zcela německý. Fyzický stav obou úředních knih (inv. č. 1 a 2) není dobrý. Knihy jsou značně poškozené a napadené insektem. Některé spisy (inv. č. 3 a 5) mají potřhané okraje, objevují se přelomení a trhliny.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Inventarizovaný archivní fond se zachoval pouze torzovitě a poskytuje informace převážně o osobách pracujících v rámci cechu. Na základě zápisů o členech cechu (inv. č. 1–3) a jejich osobních dokladů (inv. č. 4), je možné interpretovat a dohledat dědickou praxi ve smyslu přesunu profese z otce na syna.

Zajímavý pramen představují spisy dokládající spor o jejich zaplacení bot pro vojsko (inv. č. 5) a i instrukce podané k výrobě obuvi pro kyrysníky a dragouny (inv. č. 6).

K hlubšímu studiu dějin cechu ševců v Aši bude potřeba využít i archiválie uložené v dalších archivních fondech. Ve správě SOkA Cheb se nachází také fond Společenstvo obuvníků a krejčích (EL NAD 745). Pro získání komplexního pohledu na problematiku by bylo zapotřebí nahlédnout také do fondu Archiv města Aš (EL NAD 252).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Cheb archivní fond Cech ševců Aš uspořádala a archivní pomůcku v září až prosinci 2011 sestavila Jana Kolouchová.

Cheb, 14. ledna 2015

PhDr. Jana Kolouchová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Cheb, *Archiv města Aš*, EL NAD 252.

SOkA Cheb, *Společenstvo obuvníků a krejčích*, EL NAD 745.

Literatura

ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes II*. Asch : Bezirkslehrervereins Asch, 1935.

ALBERTI, Karl. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes IV*. Asch : Selbstverlag, 1940.

HALLA, Karel a kol. *Umění gotiky na Chebsku*. Cheb : Galerie výtvarného umění v Chebu, 2009.

PÁTROVÁ, Karin. *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem : polovina 16. – poloviny 19. století*. Stará Boleslav : Oblastní muzeum Praha – východ v Brandýse nad Labem, 2010.

SEDLÁK, Vladimír. O ceších a jejich archivech. *Archivní příručka: sborník přednášek o archivní praxi*, 1948, s. 197–223.

SCHMIDT, Georg. *Zunftordnung der Leinenweber in Neumarkt (1662). Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1913, s. 383–392.

SCHULZ, Knut. *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010.

SIEGL, Karl. *Alt-Egerer Zunftleben*. Eger : J. Kobrtsch & Gschihay, 1916.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Příloha č. 1

Seznam použitých zkratek

bm	běžný metr
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
fas	fascikly
MNV	místní národní výbor
SOkA	Státní okresní archiv
ukn	úřední knihy

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. KNIHY

1	Kniha zápisů cechu ševců
(Zunft der Schuhmacher 1620–1811 und 1612–1769)
– zápisy o nově jmenovaných mistrech s odkazem
na vykonání mistrovského díla 1655–1811
– zápisy o přijímaných učních a tovaryších 1612–
1811

Něm., 16 x 19 cm, vazba z papíru, torza kožených
řemínků; poškozená, napadená insektem
Předchozí sign.: 348 H | 1612–1811 | ukn 1 |
| 2 | Kniha mistrů cechu ševců
(Zunftbuch der Schuhmacher 1656)
– záznamy o mistrech a jejich funkcích uvnitř cechu
1656–1697
– účetní záznam 1657

Něm., 15,5 x 18,5 cm, vazba z pergamenu, provlečené
vázací tkalouny; poškozená, napadená insektem
Předchozí sign.: 340 H, 157 | 1656–1697 | ukn 2 |

II. SPISY

3	Jmenné seznamy mistrů obuvníků a jejich manželek	1684–1849	fas 1
4	Osobní doklady členů cechu
(řazeno abecedně)	1798–1857	fas 1
5	Výroba bot pro vojsko a následný spor o jejich
zaplacení	1806–1807	fas 1
6	Výroba bot pro kyrysíky a dragouny	1813	fas 1
7	Zdravotní pojištění	1833–1834	fas 1
8	Příjmy a výdaje cechu	1846–1847	fas 1

Název archivní pomůcky:	Cech ševců Aš
Značka archivního fondu:	Cech ševců Aš
Časový rozsah:	1612–1857
Počet evidenčních jednotek:	3 (2 úřední knihy, 1 fascikl)
Počet inventárních jednotek:	8
Rozsah v bm:	0,08 (úřední knihy – 0,07 bm, fascikl – 0,01 bm)
Stav ke dni:	14. 1. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	PhDr. Jana Kolouchová
Zpracovatel archivní pomůcky:	PhDr. Jana Kolouchová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	5
Schválil:	Mgr. Karel Halla dne 14. 1. 2015–čj. SOAP/020-0037/2015